

Мугаллим ҳәм ўзликсиз билимлендириў

ISSN 2181-7138

№ 2/1 2021 жыл

Илимий-методикалық журнал

Редактор:
А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:
Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Кеңесбай АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Өсербай ӨЛЕЎОВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Кеңесбай ДАУЛЕТЯРОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА
Батырбек КАИПБЕРГЕНОВ
Амангелди КАМАЛОВ
Сарсен КАЗАХБАЕВ
Гүлмира КАРЛЫБАЕВА
Сабит НУРЖАНОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Арзы ПАЗЫЛОВ
Зухра СЕИТОВА
Айдын СУЛТАНОВА
Тажибай УТЕБАЕВ
Ризамат ШОДИЕВ
Ойбахор ШАМИЕВА
Бекзод ХОДЖАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Гулрухсор ЭРТАШЕВА

Шолкемлестириўшилер:
Қарақалпақстан Республикасы
Халық билимлендириў
Министрлиги, ӨЗПИИИ
Қарақалпақстан филиалы

Ўзбекстан Республикасы
Министрлер Кабинети
жанындағы Жоқарғы
Аттестация Комиссиясы
Президиумының 25.10.2007
жыл (№138) қарары менен
дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сөз ҳәм
хабар агентлиги тәрешинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге
алынды №01-044-санлы гуўалық
берилген.

Мәңзил: Нөкис қаласы,
Ерназар Алакөз көшесі №54
Тел.: 224-23-00
e-mail: uzniipnkkf@umail.uz,
mugallim-pednauk@umail.uz
www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

Журналға келген мақалаларға жуўан қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған үзиндилер «Мугаллим ҳәм ўзликсиз билимлендириў» журналынан алынды, деп көрсетилиўи шәрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледі. Мақалада келтирилген мағлұматларға автор жуўапкер.

МАЗМУНЫ

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Усаров Ж.Э., Расулов А.Н. Иқтисодиёт билимини такомиллаштиришнинг назарий асослари	4
Усаров Ж.Э., Бобоходжаева Л. Аралаш таълим шаклини кластер ёндашувлар асосида такомиллаштиришнинг ўзига жиҳатлари	10
Тошов М.Ж. Умумтаълим мактабларида маънавий ва маърифий тарбия ишларини мониторинг қилишнинг ўзига хос хусусиятлари	13
Эшпаев Н.Ж. Суицид ва унинг ижтимоий-психологик омиллари	20
Абдалова С.Р. Таълим сифати: муаммолар, фикр ва мулоҳазалар, таклиф ва тавсиялар	24
Тўрақулов Б.Н., Бахтиёров Р.М. Мутахассисларни тайёрлашда касбий фаолиятнинг ўзига хос хусусиятлари	29
Рахманова М.Қ., Миржалилова Б. Б. Касб таълими талабаларининг педагогик интеграция асосида ижтимоий мослаштириш омиллари	33
Мусурманов Р. Мактаб ва ота-оналар ҳамкорлиги дарс интизомига нисбатан ўқувчиларнинг ижобий муносабатлари гаровидир	38
Мирзаева С.Р. Талаба валеологик онгининг психологик химоя механизмлари билан детерминантлашуви	42
Мирзарахимова Г. Бўлажак ўқитувчиларни тайёрлашда мустақил таълимнинг ўрни	47
Исламова М. Ш. Касбий дунёқарашни шакллантириш асослари	50
Жуманова Ф.У. Бўлажак ўқитувчи – бўлажак тарбиячи ҳамдир	54
Asadullaeva M. A. Inkluziv ta'limda musiqa terapiya	57
Усаров Ж.Э., Абдусаматова Ш.С. Талабаларнинг ўзини ўзи ривожлантириш компетенцияларни шакллантириш	60
Abduxamidov S. M. San'at asarlari vositasida badiiy-estetik tafakkurini rivojlantirishning art-terapiya usullari	64
Ernazarova G.O. Ta'lim muassasasining innovatsion faoliyatini joriy etish xususiyatlari	66
Элмурзаева Н.Х. Педагогические требования к организации образовательного процесса в специализированных государственных образовательных учреждениях	69
Тошов М.Дж. Развитие здоровьесберегающей компетенции специалистов профессионального образования	75
Элмурзаева Н.Х., Суяров А.М. Самообразование личности в процессе профессиональной подготовки студента	77

ТИЛ ХАМ АДЕБИЯТ

Эгамбердиева Ф. Эссе жанридаги материалларда тил ва услуб масалалари	83
Egamberdiyeva F.O. Matn yaratish usullari	87
Бурханов А.А., Абдужалилова М.М. Лексические особенности просторечия русского языка	92

МУСИҚИЙ ТАЪЛИМ

Қаюмов Ж. С. Шашмақомга бахшида умр	96
Юнусов О. Ф. Ўзбек ашулчилигига мос маҳаллий ва ижрочилик миллий услублар	99
Лутфуллаев А.Қ. Ёшлар тарбияси ва мусиқа санъати	103
Юнусов О.Ф. Бўлажак мусиқа ўқитувчиларнинг касбий компетентлигини ривожлантиришда Вокал фанининг аҳамияти	106
Xalilova M. M., Isoqova G. A. Musiqa madaniyati darslarida musiqa savodi faoliyati	108

БАСЛАЎЧИ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘРБИЯ

Қурбонова М. Мустақил ишларни ташкил этиш асосида бошланғич синф ўқувчиларининг ўқув-билиш компетенцияларини шакллантиришга йўналтирилган методлар	112
Sayfullayeva I.Q. Nutqida kamchiligi bo'lgan bolalar nutqini rivojlantirishda art-texnologiyalarning o'rni	116
Raxmonov A.R. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini ijtimoiy pedagogik moslashuvchanligida ota-onalarning rolini oshirish masalasi	119
Абдужапилова Ш. Бошланғич синф ўқувчиларини янги мафкуравий тарбиялаш омиллари	122
Йўлдошев О.А. Бошланғич синфларда техноген цивилизациядан фойдаланишнинг педагогик шарт-шароитлари	125
Abduxamidov S.M. Bolalar uchun art-terapiya usullarining imkoniyatlari	129

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РУЎХИЙЛИК ТИЙКАРЛАРИ, ТАРНИҲ, ФИЛОСОФИЯ

O'tayev A. Yo. Talabalar siyosiy madaniyatini takomillantirish omillari	132
Qodirov I.D. Tarix fanini o'qitish samaradorligini oshirishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish	136
O'tayev A.Y. Alisher Navoiyning siyosiy qarashlari	140
Mahkamova Sh. R. Insoniyat evolyutsiyasida musiqa san'atining tutgan o'rni	144
Юнусов О. Г. Опера хонандалик санъатининг ривожланиш тарихидан	148
Равшанов Ж.Ф. Формирование некоторых ключевых компетенций на уроках истории	156

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

ИҚТИСОДИЁТ БИЛИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ

Усаров Ж.Э.

*Чирчиқ давлат педагогика институти “Педагогика” факультети декани,
педагогика фанлари доктори*

Расулов А.Н.

*Чирчиқ давлат педагогика институти “Педагогика ва менежмент”
кафедраси катта ўқитувчиси*

Таянч сўзлар: иқтисодиёт тармоқлари, инновацион жараёнлар, молиялаштириш, интеграция, миллий иқтисодиёт, жаҳон иқтисодиёти, новаторлик, халқаро иқтисодий муносабат, жаҳон ҳўжалиги, инвестиция, капитал, ишлаб чиқариш, рақобат, цивилизация, индустриал, ЯИМ, ЯИММ, модернизация, иқтисодий самарадорлик, мулк, ҳусусий мулк, давлат мулки.

Ключевые слова: секторы экономики, инновационные процессы, финансирование, интеграция, национальная экономика, мировая экономика, инновации, международные экономические отношения, мировая экономика, инвестиции, капитал, производство, конкуренция, цивилизация, промышленность, ВВП, ВНП, модернизация, экономическая эффективность, собственность, частная собственность, государственная собственность.

Key words: sectors of the economy, innovation processes, financing, integration, national economy, world economy, innovation, international economic relations, world economy, investment, capital, production, competition, civilization, industrial, GDP, GNP, modernization, economic efficiency, property, private property, state property.

Бугунги кунда давр талаби иқтисодиётнинг тармоқлари жамият тараққиётининг асосий босқичларидан бири шу маънода айтганда она ватанга содиқ ва садоқатли ёшларни тарбиялаш. Бутун бир Ўзбекистон халқининг зиёли қатламининг онгу тафаккурида жўш уриб турган асосий муаммолардан биридир. Муҳтарам президентимиз Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек иқтисодиётни ва маънавиятни билмасдан туриб биз ўлкан максادلарга эриша олмаймиз деб қуни кеча таъкидлаб ўтди. Шу маънодан олиб айтганда давлатнинг барқарор ривожланишини таъминлашда иқтисодиётни тармоқлар қесимида кенгайтириш ва таълим тарбия жараёнини тубдан кучайтириш масаласини ўринли деб ҳисоблаймиз.

Жумладан янги тахрирда қабул қилинган таълим тўғрисидаги қонунда белгиланган тартиб таомилларга асосланган ҳолда иқтисодиёт билим асослари фанини

ўқитишда замонавий таълим бериш кластерини шакллантиришда муҳим аҳамият касб этади. Мамлакатимизда сўнгги йилларда олиб борилаётган ислохотлар орқали илм ва фан ривожланишига алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Хусусан Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 30 ноябрдаги “Ўзбекистон Республикаси Инновацион ривожланиш вазирлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги ПҚ-3416-сонли қарори билан мамлакатимизда инновацион жараёнларни бошқариш, молиялаштириш ва мувофиқлаштиришнинг янги бошқарув шакли ташкил этилди ҳамда вазирлик ҳузурида “Инновацион ривожланиш ва новаторлик ҳаяларини қўллаб-қувватлаш жамғармаси” тuzилди. Шу билан биргаликда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 6 августдаги “Илмий ва инновацион фаолиятни интеграциялаш тизимининг самарадорлигини ошириш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида” ПҚ-3899-сон қарори билан вазирлик ҳузурида “Илмий ва илмий-техник фаолият натижаларини тижоратлаштириш Президент жамғармаси” ташкил этилди. Мазкур жамғармалар иқтисодиётнинг реал секторига бевосита жорий этилаётган инновацион ишланмаларни молиялаштириш ва рағбатлаштириш масаласида амалга оширилаётган ислохотларни бевосита тарихий ривожланиш бошқичлари билан бевосита боғлиқ. Шу жумладан жаҳон иқтисодиётига кенг ва тор маъноларда таъриф бериш мумкин.

Кенг маънода жаҳон иқтисодиёти - бу миллий иқтисодиётлар йиғиндиси сифатидаги тизим ҳисобланса, тор маънода - бу миллий иқтисодиётнинг тапқи дунёга товарлар, хизматлар ва иқтисодий ресурслар етказиб берувчи қисмларинигина қамраб олувчи тизимдир. Жаҳон иқтисодиётига берилган тор маънодаги таъриф иқтисодий назариядаги сотиладиган маҳсулотлар ва омиллар тушунчасига мос келади. Амалиётда кенг маънодаги таъриф кўпроқ қўлланилганлиги боис ҳам кейинги матнларда ушбу тушунчадан фойдаланамиз. Шу билан бирга сотиладиган маҳсулотлар ва омилларга асосланган хўжалик алоқалари юзлаб миллий хўжаликларни “жаҳон иқтисоди ёш” деб, аталадиган бир тизимга бириктиришнинг эътиборга олиш лозим. Шунинг сабабдан ҳам жаҳон иқтисодиёти ва халқаро иқтисодий муносабатлар ўзаро боғлиқдир. Жаҳон хўжалигининг вужудга келишидаги биринчи босқич XV-XVI асрларни ўз ичига олади.

халқаро меҳнат бозорида байналмилаллашув жараёнининг чуқурлашуви - 1870-1913 йиллар давомида Европани 36 млн. киши тарк этди ва уларнинг 23 қисми АҚШга кўчиб ўтди. Осиё ҳудудида эса хитой ва ҳинд эмигрантларининг сони Европа эмигрантларидан ҳам ошиб кетди;

халқаро қағатгаллар оқимининг қўлайлиги - 1914 йилга келиб узок, муддатли хорижий инвестицияларнинг умумий ҳажми 44 млрд. долларга етди ва ушбу жараёнда Буюк Британия, Франция ва Германия фаол иштирок этди. Халқаро капиталлар ҳаракатида умуман расмий чекловлар бўлмаган. Шунингдек қимматбаҳо қоғозлар бозорининг байналмилаллашуви ҳам юқори даражага етди. 1913 йилда Лондон фонд бозорларида сотиლაётган қимматбаҳо қоғозларда хорижий қимматбаҳо қоғозлар улуғи 59% ни, Францияда эса ушбу кўрсаткич 1908 йилда ёқ 53% ни ташкил этди;

тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар таъсирида халқаро ишлаб чиқаришнинг ўсиши - 1914 йилга келиб тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар халқаро капитал ҳаракатининг асосини ташкил қилди. Бу даврда Буюк Британия тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларнинг асосий экспортёри ҳисобланган. Жами тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларнинг 45% и Буюк Британия ҳиссасига, 20% и эса АҚШ ҳиссасига тўғри келган. Асосий импортёрлар АҚШ, Лотин Америкасининг ривожланаётган мамлакатлари, Хитой ва Европанинг ривожланган мамлакатлари ҳисобланди. 1914

йилга келиб тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларнинг асосий оқими ривожланган мамлакатларга йўналтирилган эди.

Жаҳон хўжалигининг бу даври капитал ишлаб чиқариш соҳасида саноати ривожланган мамлакатларнинг ўзаро алоқалари ва мустамлакалари билан бўладиган иқтисодий муносабатлари, халқаро иқтисодий муносабатлар мажмуасини ташкил эта бошлади. Жаҳон хўжалигининг ривожланишидаги учинчи босқич I ва II жаҳон урушлари даврини ўз ичига олади. Ушбу давр жаҳон мамлакатлари иқтисодиётининг 1920 йилдан кейинги жадал ривожланишига қарамай халқаро молия тизимининг юқори даражада беқарорлиги, индустриал мамлакатлардан узоқ, муддатли капиталларнинг чиқиб кетиши билан ажралиб туради. Жаҳон иқтисодиётининг ривожланишидаги тўртинчи босқич иқтисодий ҳамкорлик ва меҳнат унумдорлигини опиириш соҳасида бирлаши тамойилларининг кучайиши; ташқи савдо сиёсатини эркинлаштириш; илмий-техник тараққиётнинг жадал ривожланиши; мустамлакачилик тизимининг парчаланиши.

1. Дунё мамлакатлари хўжалик ҳаётининг байналминаллаши жараёнининг чуқурлашуви. Жаҳон хўжалиги ривожланишининг дастлабки босқичларида товар ишлаб чиқариш устуворлик қилган бўлса, ҳозирги даврда жаҳон хўжалик алоқаларига биргина миллий ишлаб чиқариш натижаларига жалб этилмасдан, ишлаб чиқариш омиллари ҳам жалб этилмоқда. Замонавий жаҳон иқтисодиётида ишлаб чиқаришнинг ихтисослашуви ва кооперациялашувини интенсив ривожлантириш, технологияларни халқаро айирбошлаш, халқаро капитал ва ишчи кучи миграцияси жараёнлари тако-миллашмоқда.

2. Ташқи иқтисодий алоқаларнинг эркинлашуви. Ушбу ҳолат миллий иқтисодиётнинг ташқи дунё учун очиқлигини билдиради.

Халқаро товарлар савдосида божхона божларини пасайитириш, хорижий инвестицияларнинг кириб келиши учун қулай инвестиция муҳитини яратиш, давлат ташқи миграция сиёсатини янада эркинлаштириш каби устувор йўналишлар амалга оширилмоқда.

3. Худудий иқтисодий интеграциянинг кучайиши - миллий хўжаликларнинг халқаро меҳнат тақсимотига асосланган ҳолда иқтисодий жиҳатдан бирлашиш жараёнидир. Шунинг таъкидлаш керакки, жаҳон иқтисодиётидаги худудий интеграция жараёнларнинг халқаро иқтисодий муносабатларга таъсири зиддиятлидир. Ушбу жараён, бир томондан,

худудий интеграция бирлашмалари фаолиятига ижобий таъсир этса, иккинчи томондан, учинчи дунё мамлакатлари билан бўладиган иқтисодий алоқаларнинг ривожланишига тўсқинлик қилади. Натижада жаҳон хўжалигида регионлашиш, яъни минтақалашуш жараёни вужудга келди.

4. Ишлаб чиқариш ва капиталнинг трансмиллийлашиши. XIX аср охири XX аср бошларида вужудга келган трансмиллийлашиш жараёни алоҳида мамлакатларга ёки бир неча мамлакатларга тегишли халқаро компаниялар фаолияти билан боглиқ халқаро ишлаб чиқаришни юзага келтирди.

5. Жаҳон хўжалик алоқаларини давлатлараро тартибга солиш тизимининг барпо этилиши ва иқтисодий қоидаларнинг бир хиллашуви. Замонавий жаҳон иқтисодиётидаги тартиб-қоидалар халқаро валюта-кредит, савдо, ҳисоб-китоб муносабатларининг қамраб олмай, балки халқаро айирбошлашда асосий битим бўлиб хизмат қилади. Дунё миқёсида ХВФ, Жаҳон банки, ЖСТнинг аҳамияти жуда катта.

6. Жаҳон хўжалигининг глобаллашуви. Ушбу жараён, бир томондан, жаҳон хўжалигининг юқорида қайд этиб ўтилган ривожланиш тамойилларини миқдорий

жиҳатдан мужассамлаштирса, иккинчи томондан, жаҳон иқтисодиётида рўй бераётган замонавий ривожланиш тамойилларини акс эттиради:

- дунёдаги барча мамлакатларни жаҳондаги ҳўжалик жараёнларига жалб этиш;
- ишчи кучи, технология, капитал, товарлар ва хизматларнинг глобал бозорларини барпо этиш;
- жаҳон ҳўжалик алоқаларининг (транспорт, ахборот, банк, алоқа ва бошқалар) глобал инфратузилмасини яратиш;
- мамлакатларнинг иқтисодий ривожланиш жараёнларида ялпи ички талабларга қараганда ташқи талабларнинг устунлиги
- миллий ҳукумат иқтисодий функцияларининг кўпроқ халқаро иқтисодий ташкилотларга вакилликни топшириш;
- иқтисодий ривожланишнинг энг мақбул шакли, мамлакатларнинг тан олишича, бозор ҳўжалиги принципларидир;
- халқаро иқтисодий алоқалар билан ҳўжалик ҳаётининг қоидаларини универсаллаштиришни (ҳар томонлама) мукаммаллаштириш;
- халқаро рақобат ва халқаро ҳамкорликнинг глобал хусусиятга эга
- эканлиги;
- жуда катта ишлаб чиқариш кучларига асосланган халқаро ишлаб чиқаришни юзга келтириш. У. Росту етуқликка қараб ҳаракатланиш даврини (индустриал жамият) техник тараққиётнинг узоқ давом этадиган босқичи сифатида тавсифлайди: урбанизация жараёни чуқурлашади, малакали меҳнат улўши ошади, саноатдаги раҳбарлик малакали бошқарувчи менежерлар кўлида тўпланади. Бешинчи босқичда (юқори оммавий истеъмол) таклифдан талабга, ишлаб яқаришдан товар ва хизматларни оммавий истеъмол этишга қараб силжиш рўй беради. У.Росту “Сиёсат ва ўсиш босқичлари” (1971) асарида иқтисодий ўсишнинг олтинчи босқичини ҳам кўрсатади.

Унга мувофиқ инсоннинг маънавий ривожланиши биринчи ўринга кўйилади ва ушбу босқич ҳаёт сифатига эришиш босқичи, деб аталади. Ягона индустриал ва янги индустриал жамият назариялари. Ягона индустриал жамият назарияси француз социологи Р.Арон номи билан боғлиқ бўлиб, турли мамлакатларда индустриаллашиш жараёни улар учун ягона индустриал жамиятнинг шаклланишига олиб келади, деган фикрга асосланади. Ушбу назарияга мувофиқ техник тараққиёт нафақат иқтисодий қонунларнинг амалда қўлланилишини, балки қонунларнинг моҳиятини ҳам модификациялайди: мулкчиликнинг етакчилик роли бекор қилинади, иқтисодий ҳокимият йирик корпорациялар қўлига ўтади, давлатнинг ёрдами билан бойлик ва камбағаллик ўртасидаги фарқ йўқотилади.

Янги индустриал жамият назарияси америкалик иқтисодчи Дж. Гэлбрейт томонидан яратилган. БМТ ўз ҳужжатлари ва нашрларида Жаҳон банки ҳамда бошқа турли мезонларга асосланадиган таснифлардан кенг фойдаланади. БМТ дунё мамлакатларини уч гуруҳга – ривожланган мамлакатларга ажратади.

Биринчи гуруҳга Европанинг барча мамлакатлари, Шимолий Америка, Австралия, Янги Зеландия ва Япония киради. иккинчи гуруҳга Африка, Осиёнинг (Япониядан ташқари) барча мамлакатлари, Лотин Америкаси ва Кариб ҳавзаси ҳудуди мамлакатлари ҳамда Меланезия, Микронезия ва Полинезия киради.

БМТБош Ассамблеяси томонидан ривожланаётган мамлакатлар гуруҳи ичида

қолоқ мамлакатлар гуруҳи алоҳида ажратиб кўрсатилади. Дунё мамлакатларининг инсон тараққиёти даражаси бўйича БМТ Тараққиёт Дастури ҳар йили Инсон тараққиёт тўғрисида маъруза напир этади ва унда дунё мамлакатлари ЮНЕСКО-нинг Статистика институтга томонидан махсус ишлаб чиқдиган Инсон тараққиёти индекси асосида гуруҳларга ажратилади. Ушбу таснифга мувофиқ мамлакатлар инсон салоҳиятининг ривожланиш даражасига кўра юқори, ўрта ва паст кўрсаткичга эга мамлакатларга бўлинган. 2009 йилдан бошлаб эса мамлакатлар инсон салоҳиятининг ривожланиш даражасига кўра жуда юқори (42 та мамлакат), юқори (43 та мамлакат), ўрта (42 та мамлакат) ва паст (42 та мамлакат) кўрсаткичга эга мамлакатларга бўлинади ва ривожланишнинг бир неча тури шаклланган. Табиийки, ҳар бир миллий иқтисодиёт макро иқтисодий ривожланишнинг ўзига хос хусусиятларига эга. Мамлакатнинг иқтисодий ривожланиш модели тушунчасининг ягона таърифи йўқ. Иқтисодчилар унинг турли хил таърифларидан фойдаланишади, масалан, мамлакат модели, миллий модель, иқтисодий модель ва ҳ.к. Мамлакатнинг иқтисодий модели тушунчаси иқтисодий ўсишнинг асосий ва барқарор макро иқтисодий кўрсаткичлари билан боғлиқ. Мамлакатнинг иқтисодий ривожланишнинг акс эттирувчи мураккаб кўрсаткичлар тизими ва улар ўртасидаги боғлиқлик миллий ҳўжаликнинг бир бутунлигини ифода этиб, мамлакатнинг иқтисодий ривожланиш моделини ташкил этади. Мамлакатларнинг тегishли иқтисодий ривожланиш моделини танлашлари қуйидаги омилларга боғлиқ:

1. Мамлакатнинг географик ўрни. Аксарият мамлакатлар географик жойлашувига қараб иқтисодий ривожланиш йўлини белгилаб олишган.

Масалан, Япония иқтисодиётининг экспортга йўналтирилганлиги мамлакатнинг қулай географик жойлашуви билан изоҳланади. Шу билан бирқаторда мамлакатда бой табиий ресурс захираларининг мавжуд эмаслиги туфайли асосий эътибор ички иқтисодий салоҳиятни оширишга қаратилган. Япония қаторига Хитой, Сингапур, Жанубий Корея, Тайвань, Вьетнам каби мамлакатларни киритиш мумкин.

2. Миллий маданият, анъаналар, дин, ҳаёт тарзи билан боғлиқ хусусиятлар. Одатда, Ғарб билан Шарқ қарапшлари, фикрлари бир-бирига зид ёки қисман тўғри келмаслиги мумкин. Аслида бу кўринмас ҳолат бўлиб кўринсада, баъзи мамлакатлар учун миллий маданият ва анъаналар иқтисодий ривожланишда муҳим аҳамият касб этади.

3. Тарихий омиллар. Жаҳоннинг аксарият ривожланаётган мамлакатлари 1960 йилларда мустамлака тизимидан ҳолос бўлиб, мустақил иқтисодий ривожланиш йўлига ўтдилар. Собиқ мустамлака мамлакатлар ва мустамлакачи мамлакатлар ўртасидаги тарихий шаклланган иқтисодий боғлиқ бу мамлакатларнинг тегishли иқтисодий ривожланиш моделини танлашларига бевосита таъсир кўрсатган. 4. Миллий менталитет. Ҳар бир миллатга хос миллий менталитетнинг шаклланганлиги дунё мамлакатлари иқтисодий ривожланиш моделлари хусусиятларини белгилаб беради. 5. Ижтимоий-иқтисодий омиллар ва ҳ.к. Юқорида келтирилган омилларни ҳар бир мамлакат ўз имконият ва ҳоҳишлари асосида танлайди. Иқтисодий моделларнинг асосий мақсади мамлакатнинг барқарор ривожланишнинг таъминлаш бўлиб, бир моделни иккинчи моделдан фарқлантирувчи элементлар ва боғлиқликлар мавжуд иқтисодиётнинг барқарор ривожланиши учун кенг қўлдан ишларни амалга ошириш масаласида муҳтарам Ўзбекистон республикаси президенти Ш.М.Мирзиёевнинг сайи ҳаракатлари билан амалга оширилаётган кенг қўлдан ишларнинг натижалари ва самаралари марраларни амалга оширилишида асос бўлиб қўланиладиган 2020-йил 29-декабрда мурожаатномага тўлиқ акс этганлигини кўрсатиб ўтиш ўринлидир. 2021

йил номида белгиланган соҳаларни тубдан ислоҳ қилиш ва янада ривожлантириш бўйича қуйидаги кенг қўламли ишларни амалга оширишимиз лозим. Биринчидан, бола дунёга келганидан бошлаб, унда айнан мактабгача бўлган ёшда ақлий фаоллик ошади, ахлокий-эстетик ва жисмоний хислатлар шаклланади. Шу боис ҳам келгуси йилларда мактабгача таълим соҳасини ривожлантириш борасидаги стратегик мақсадимиз – боғча ёшидаги ҳар бир болани ушбу таълим йўналиши билан тўлиқ қамраб олиш учун зарур шароитларни яратибдан иборат. Келгуси йил якуни билан мактабгача таълим қамровини 65 фоизга, 2023 йил охирида эса 75 фоизга етказишимиз керак. Бу ишларга бюджетдан 600 миллиард сўм субсидия бериш ҳисобидан қўшимча равишда 2 мингта нодавлат боғча ташкил этилиб, хусусий сектор улushi 25 фоизга етказилади. Шунингдек, 2021 йилда мактабга тайёрлашнинг бепул тизими билан 560 минг нафар 6 ёшли болалар ёки уларнинг 82 фоизи қамраб олинади. Узоқ қишлоқларда мактабгача таълимнинг муқобил шакллари янада кенгайтирилади. Бунда ЮНЕСЕФ ҳамда Жаҳон банки билан ҳамкорликда имконияти чекланган болалар учун мактабгача таълимни уйда бериш модели ҳам йўлга қўйилади. Иккинчидан, мактаб таълимини тубдан яхшилаш ва унинг сифатини ошириш, муаллимларга муносиб шароит яратиш борасидаги ислохотлар жадал давом эттирилади. Келгуси йили 30 та янги мактаб қуриш, 320 та мактабни таъмирлаш ва моддий-техник базасини яхшилаш мақсадида бюджетдан 2 триллион сўм ажратилади. Соҳада ягона “электрон таълим” тизимини жорий этишга келгуси 2 йилда 250 миллиард сўм йўналтирилади. Таълим сифатини тубдан яхшилаш мақсадида, аввало, ўқув дастурлари, ўқитувчи ва домлалар учун методик қўланмаларни илгор халқаро мезонларга мослаштириш лозим. Таҳлилий ва креатив фикрлаш қобилиятини ривожлантириш учун уларга сермазmun ва тушунарли дарсликлар яратиш зарур. Бунинг учун чекка ҳудудларда сўнгги 4 йилда иқтисодийётимизнинг барча жабҳаларига бозор механизмларини жорий этиш борасида жиддий қадамлар ташланди. Эндиги вазифа – чуқур таркибий ислохотлар орқали узоқ мuddатли барқарор ўсишнинг пойдеворини яратибдан иборат. Келгуси йил 1 мартдан бошлаб аҳолининг минимал истеъмол ҳаражатлари микдори эълон қилинади. Шу мақсадда келгуси йили маҳаллаларда аҳолини касб-хунарга ўқитиш бўйича мингдан зиёд марказлар ташкил этилади. Бунда касб-хунарга ўқитилган ҳар бир шахс учун ўқув марказларига 1 миллион сўмгача субсидия берилиб, бунинг учун бюджетдан 100 миллиард сўм ажратилади. Ўқув курсларини тамомлаб, ўз бизнесини бошламоқчи бўлган фуқароларга асбоб-ускуна харид қилиш учун 7 миллион сўмгача субсидиялар берилади. Шунингдек, ҳар бир тумanning имконияти ва ривожланиш йўналишидан келиб чиқиб, деҳқончилик билан шугулланадиган oilаларга 10 сотихдан 1 гектаргача ер майдонлари ажратилади. Эҳтиёжманд аҳоли бандлигини таъминлашга Бандликка кўмаклашиш ҳамда Жамоат ишлари жамғармаларидан 500 миллиард сўм йўналтирилади.

Адабиётлар:

1. In M.Lewis & J.M. Haviland (Eds.). Handbook of emotions (2nd ed.). – N.Y.: Guilford, 2000. – P. 504 – 520
2. А. Ўлмасов, А. Ваҳобов - «Иқтисодиёт назарияси» дарслик, Т. «Шарқ» 2006 йил.
3. Н. Бекнозов - «Иқтисодиёт назарияси» дарслик, ТДҲОИ, 2005 й.
4. Ш.Ш. Шодмонов, У.В. Рофуров - «Иқтисодиёт назарияси» Т. «Фан ва технология» 2005 йил.
5. Ш.Ш. Шодмонов, У.В. Рофуров - «Иқтисодиёт назарияси» Барча йўналишдаги бакалаврият талабалари учун. Маъруза матнлари. Т. 2007 йил.
6. Абдуллаев. Бозор иқтисодиёти асослари. Тошкент, “Меҳнат”, 1997

РЕЗЮМЕ

Мақола иқтисодиёт билим асослари методикаси тушунчасига изоҳ берилган. Шунингдек, ушбу методикани такомиллаштириш орқали мактаб ўқувчиларининг таълимини ўзлаштиришига шарт-шароитлари масалалари муҳокама этилган.

РЕЗЮМЕ

В статье разъясняется концепция методологии баз знаний экономики. Обсуждались также вопросы условий получения школьниками образования путем совершенствования данной методики.

SUMMARY

The article explains the concept of the methodology of knowledge bases of economics. The issues of conditions for school students to master education through the improvement of this methodology were also discussed.

АРАЛАШ ТАЪЛИМ ШАКЛИНИ КЛАСТЕР ЁНДАШУВЛАР АСОСИДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ЎЗИГА ЖИХАТЛАРИ

Усаров Ж. Э.

п.ф.д., ТВЧДПИ ўқитувчиси

Бобоходжаева Л.

п.ф.д., доц., ТВЧДПИ тадқиқотчиси

Таянч сўзлар: таълим, масофавий таълим, касбий сифатлар, битирувчи талаблари, уйғунлашган таълим.

Ключевые слов: образование, дистанционное обучение, профессиональные качества, требования к выпускникам, комбинированное образование.

Key words: education, distance learning, professional qualities, graduate requirements, combined education.

Ўзбекистон Республикасининг таълим тўғрисидаги қонун ҳужжатларида давлат таълим стандартлари - давлат томонидан таълимнинг мазмуни ва сифатига нисбатан белгиланадиган талаблар мажмуи сифатида; давлат таълим талаблари эса - таълимнинг тузилмасига, мазмунига ва уни амалга ошириш шарт-шароитларига, шунингдек таълим олувчиларнинг жисмоний, шахсий, интеллектуал, илмий ҳамда касбий сифатларига қўйиладиган мажбурий талабларни белгилаб беради. Демак, умумий ўрта ва олий таълим муассасалари битирувчиларига қўйилган талаблар илмий ҳамда касбий сифатларига қўйилаётган талаблар билан фарқланади, дейиш мумкин. Лекин, “инсоннинг бутун ҳаёти давомида таълим олиши” таълим соҳасидаги асосий принциплардан бири ҳисобланади ва бу принцип барча таълим олувчилар учун бирдай алоқадор. Шунингдек, мазкур қарорда шахснинг таълим олиш ҳуқуқини таъминлаш юзасидан таълим ташкилотларида инновацион фаолиятни қўллаб-қувватлаш ва ўқув дастурларини инновацион технологияларни қўллаган ҳолда амалга ошириш кўрсатиб ўтилган [1]. Инновацион технологиялар сифатида бугунги глобаллашув даврида инсонларнинг ижтимоий-иқтисодий ҳамда ўқув фаолияти давомида тобора кўпроқ ахборот-коммуникация технологиялари намён бўлмоқда. Бу жараён айниқса пандемия шароитида таълим тизимида янада муҳимроқ аҳмият касб этмоқда, сабаби таълим - бу ахборот-коммуникация технологиялари сезиларли даражада таъсир кўрсатадиган соҳалардан ҳисобланади. Бу эса, таълим олишга ўрганиш сифатини ошириш учун янгилик ва янги ёндашувларга эҳтиёж борлигини билдиради. Аънанвий таълим тизими, ўқитиш методикалари юзасидан етарлича тадқиқотлар олиб борилган ҳамда улар муттасил равишда, жамият тараққиётига уйғун ҳолда ривожла-